

jobban van. Késő estve tértünk vissza, 's általadtam Fizsinek az anyja csókját. Ma vettem a' Sylvester Grammaticájának már tisztára nyomtatott Előbeszédjét Trattnerből.

Toldalékok Májushoz.

A' Semlyéni Rector, Hőke József vala az, a' ki által az Anyám nékem azt iratá, hogy néki többet ne írjak. Most mentegette magát a' Rector, hogy elébe volt téve mit írjon, 's kéntelen vala vele. De ne hidje a' T. Úr mondá a' Rector, hogy a' T. Asszony olly nagyon haragszik a' T. Urra mint mutatja. *Eggy valaki tüzei az ollyas cselekedetekre.* — 2.) Hallván a' Rectortól, hogy a' Pap, Csóka János, kérte az Anyámat, hogy azt a' levelet ne küldené-el, megköszöntem, hogy azt cselekedte, a' mit emberséges embernek cselekedni illett. 'A Pap csudálkozva értette, hogy Sophie és én hogyan fogadtatánk. Talán azt várja, úgymond, hogy a' T. Úr a' levél eránt szóljon vele. Azt feleltem, hogy nincs mit szóllanom, nem használ semmi Remonstratió; most a' levélírást is megtiltotta: már tehát nem remonstrálgatok, hanem handlolok. Engem attól félteni nem kell, hogy az anyámat ingereljem, Józsi bántsam: de illő, hogy magamnak és az enyémekeknek nyugtot szerezzek 's fogok. — A' Pap azt javasolta, hogy ne vegyem fel az ollyas izeneteket, mint Jósié. Azt felelém neki, hogy nem csak az izenetet, de még a' szemtől szembe való bántásokat is eltűrtem; azt tudja az anyám, 's reménylem Jósi maga is csudálta, látván a' gallérba-kapásból, hogy nem félnkségből hallgattam. De a' szemtelen ember nem érti-meg az elnézést; 's ebre dorong kell.¹

Közli: DÉKÁNI KÁLMÁN.

SZEMERE MIKLÓS IRODALMI HAGYATÉKÁBÓL.

(Erdélyi Jánosnak, Sárossy Gyulának, Fáy Andrásnak, Kerényi Frigyesnek, Vörösmarty Mihálynak és Kossuth Lajosnak Szemere Miklóshoz intézett levelei.)

(Második és befejező közlemény.)

VII.

Pest, julius 28. 1851.

Édes Miklókám! Ma fogy el a nap, s mielőtt elfogyna, irok neked, mert holnap megy a kis Füzeséry Cselejbe.

Leveled múlt szombaton azaz tegnapelőtt vettem, mert nem valék honn. Parádra tettem kirándulást s onnan Vachott Sándort látogattam meg Rhédén Gyöngyös mellett. — Mit Eszterházy-sorsjegyeid felől írsz, én megszólítám Kapczyt és Barkasyt s ez utolsó majd megvert, s úgy hiszem, hogy téged, ha személyesen intézesz hozzá kérdést, meg is vert

¹ Itt vége szakad a »diáriumnak«, de valószínű, hogy Kazinczy tovább folytatta. Ezt a folytatást azonban nem találtam meg. *A közli.*

volna, úgy megharagudott kérdésed s kérdésemért. Ő kinyilatkoztatá, hogy tőled rossz neven veszi roppant rendetlenségedet s örökké üzengetsz reá, *holott még ezelőtt csaknem két évvel már átadád mindazon jegyeket* (talán) *Máriássy Ede sógorodnak.*

Szobránrczra még most sem volna késő mennem, ha pénzem volna. Gondoltam lesz, s nem lett. Szegény ember szándékát boldog isten birja; s szobránrczi ut helyett menék Parádra, mert bizony most igen rossz Pesten lenni.

Gyuláról¹ neked semmi bizonyos datumot nem irok, nem irhatok, hogy te is irnál neki. Ő nincs olly nyilvánosságban. Árnevet hozzá nem tudok. Mit neked irtam nejről, nem magam véleménye volt, hanem Gyuláé, mit én Fábián Gábortul hallottam. Egyébiránt ez az ő bajuk, nekünk mind a mellett szabad és lehet szeretni s becsülni akár együtt akár külön mindkettőt.

Hogy Juhász Antal elárult: semmi, de hogy te egy kis írói díj ellen szabadkozol — — —. Ha zsenirozásrul beszélsz, akkor minket, kik csekély írói díjunkból élünk elitéltél, ha nem: akkor kár volt akár nem adni. Én az egész dologból se tréfát se komolyságot nem akartam csinálni, hanem a maga rendin tartani a munka és jutalma közti viszonyt. Mi proletárok téged hiába! nem követhetünk.

Mi célbul küldé a kormány Londonba Népdaím két kötetét, magam sem tudom; hihetőleg valaki csinált hozzá fametszeteket, s így a könyv is melléjek adatott magyarázó gyanánt.

Most nyomattam ki egy öt felvonásos drámát ily cím alatt: »A velencei hölgy«. De még eddig senki sem tudja, s nem is fogja, míg a policziát meg nem járja. — Igazad volt Miklóska, mikor Cserétszre mentünkben vitattad, hogy a censura is vissza jön. Ezt *elvileg* még nem hozták be, de *tettleget* annál jobban. — Talán kapok nyomtatványt egy versemből, melynek címe: »A sors árvái«, mely szinte kikutattattott a kis Szilágyi folyóiratából, és neked meg fogom küldeni.

A mit Tompárul írsz, való, de nem derék dolog. Az nem igaz, hogy magunknak kell felszólalni, ha más fel nem szólal. Ez csak szerencsétlenség, de amaz nem becsület. Hass, ha lehet, Tompára és ódd az ilyektől őt is, magad is. Nem hiszed, mennyire ártott az ő reputációjának ama gondolatlan hetvenkedés. Az ily tüzes embernek az a szerencséje, hogy elnézik idétlenségét, különben egy kis malitiával egész vérit föl lehetne háborítani.

E levelet meg fogod tán mutatni Cseleji Jancsinak. Ő én hozzám tiszahajózási részvényeket küldött; magam vittem Vodjáterhez, s egyszerűen azon választ nyertem: már semmit sem érnek a nyomtatványok. Ezt előlegesen. A hozzám küldött iratokat vissza fogom szolgáltatni.

A nap nemsokára elfogy, mint az én pénzem; de a nap megtelik néhány percz mulva; vajjon meg fog-e az én erszényem? Ez az, min most fejemet töröm, de sehogy sem tudok eligazodni.

Nódet s gyermekeidet szívesen tisztelve köszöntve, ismerőseimmel együtt Isten áldjon. Barátod

E. János.

¹ Sárossy Gyula.

VIII.

Pest, aug. 16. 1851.

Édes Miklós kám!

Aug. 13-án irt levedre meg a válasz azonnal. Barkassy engem megtámadott, mint megírád neked s »igaza« van. Jó! Kapczy engem »nem ismer«, de hogy nem! hanem tagadja, mind a mellett »legyen« igaza. — Mit Bárczyékről írsz, szeretem, mert jó véleményt látok magam felől, de határozottan nemet mondok. Én? most ily megrögzött lélekkel, megcsontosult politikai tudományokra, miket megutáltam, nevelő tanító legyek. De azért igen köszönöm B-ék jó emlékezetét.

Az a Sepsi Károly, kiről írsz, kóbor színész és író. Már igen sokat irt, jó pénzért imitt-amott. Az istenadta, élösködik; hanem ti tudhatnátok Andrissal együtt, hogy ilyfélekkel nem boldogulhatni szépen. — Ilyen van egy más is, ki Korányi Viktor név alatt Losonczy Albumot szerkeszt, és egy harmadik is, ki Petőfy személyében koldulgat.

Ha Májusban irt leveled az, melyet még a mult októberi levelemre válaszoltál, azt megkaptam. De nem tudom, válaszoltam-e egy pontjára, melyben aziránt től kérdést, miért küldték el a Népdalokat és hogyan Londonba?

Ezt én magam sem tudom; hirem nélkül történt. Egyébiránt úgy kell lenni, hogy fametszeteket küldtek magyarországi rajzokkal s talán a népdalokból is és versekkel, s így mellékeltek azokhoz.

Kazinczy Gábor, ha még nem irtam, július elején elment volt Pestről nem Zemplénbe, mint én hittem, hanem Borsódba Bánfalvára, mint visszajöttékor megtudtam tőle. Most újra visszatért; deczemberig kimarad. — Ő Pesten most is gazda volt és centrum, láthatatlán nála mindig embert főleg a literariai világbul, mert ő most is legtöbb szeretettel van az irodalom iránt.

A Convers. Lexicon Tóth Lőrincz eszméje után van megcsinálva. Heckenast most csak becsületből folytatja; mert nincs becse. — Ilyen szerencsétlenséget a Conv. Lexiconokkal, mint nálunk, senki se látott. Hiányos az végképen a gyarlóságig és vajmi kevésbé magyar. — Most Pák Albert a szerkesztője. Literariai, vagy írókról szóló czikkelyeit nagyrészt Tóth L. Vahot Imre írták, ebből láthatod a gyöngéséget.

Vályi Károly kezdett mathesist tanulni, de biz ő író lett. Utolsó időekben (köztünk legyen mondva) bűdös lőtt a mosdatlanságtul, ezt én mondom, ki nem szenvedhettem néha közelségét. Irt valami prózát, novellafélét; de neki fogalma sem volt a művészetről. Ő arról, mi költői elég- vagy igazságtétel név alatt ismeretes, talán tőlem hallott először. Egy beszélyt irt, melyben egy fiatal káplán szereti a papnét, pedig egy lányka vár réá, kit el kellene vennie, de ő nem veszi el, hanem csak szereti a papnét. Ez az egésznek a meséje. Szóltam neki, hogy a kötelesség felejtő papnét, mert férje él, legalább a világ előtt, vagy lelkiismeretében kellene valahogy megbüntetni, szóval a fenálló erkölcscesel össze nem ütközni s több ilyeket; ő belátta, hogy nekem »igazam« van, s letette a novellát nálam, s most az a kérdés, igaza

van-e neki, mint te hiszed, hogy mindenkinek igaza van? — Jelenleg elment Barsba, valami ösmerősehez. Egy novella forma munkájából Lévai csinál valamit a Pesti Napló számára, mely neki néhány forintot reá költségre utalványozott. Ő nem ír senkinek felétek, nem vár senkitől közületek. Téged minap fölötte jó szívvvel, kedélylyel emlegetett nálam, hogy nem volt még neki oly jó embere senki, mint te. Dicsekvék, hogy mennyit tanult tőled stb., így ő tanítványodul esküdvén, nem hiszem, hogy mindenben téged tolmácsoljon, hogy tanítványodról akarnál megíltetni.

Minap voltam Parádon, ott voltak Zemplénből Marsalkó Leó és vele vérei, testvérei; Ez utamban meglátogatám Vahot Sándort is Rhédén Gyöngyös mellett. Egy szép versét kívágták a Phönix első kötetéből. Szegény Sándor gazda, de nem tudja, hány csomó élete volt. Felesége sem tudja, hanem a napája.

Bécsben az ujságokat, mikor ki vannak nyomatva, be kell mutatni a rendőrségnél, s ha egy óra alatt nem megy rá válasz, csak akkor lehet széthordani. Ez bekövetkezik nemsokára Pesten is. Már érezzük a szelít. — Minap a Pesti Naplóban én írtam egy cikket a szokások, hazai népszokások felől, csupán irodalmi szempontból, s a szerkesztői hadi törvényszék elé idéztek miatta. Nem értették. Vádjuk a nevetségig ment. Egyébiránt még nincs ítélet; tegnap előtt adta be Bánffay a cikkelyt igaz fordításban és egyéb védveit. — Jó volna most nem Pesten! csak nem nevelőnek lenni! Ez nagy dolog.

Ugy! Pápai Zsigmondtól én folyvást számot tartok a közmondásokra; üzenj neki, szépen kérlek, én magam nem kereshetem föl egyenesen.

Nekem valaki azt a hírt mondá Kazinczy Gábor szájával, hogy meg akarnak választani professornak Patakra. Én ebben csak annyit tudok, mint tavaly őszön, hogy Hegedűs megszólított, nem vállalnám-e föl? Én igent mondék, de csak oly föltét alatt, ha tán valamivel jobb állapotba tétetik a professori állomás, különben isten mentsen meg attól, hogy így is megválasztatván, compromittáljam jó embereimet.

Te mégis keveset irsz. Hol vannak dolgozataid? Leveledből bizalmatlanság látszik magad iránt, a díjt emlegetvén; hej Miklóska! ne bízd el magad, de ne is becsüld kevesebbre. A népszerűség nagy szó, neked ez nincs, mondod; hát kinek van? Van-e nekem? Keménynek? Toldynak? Tompának? Egy kettő a választott, és már e két számba Vörösmarty sincs befoglalva. Népszerűség! De azért csak írjunk. Ez a mi életünk! az irodalom.

Nódet, gyermekeidet istennek ajánlva ismerőseimet tisztelve, köszöntve vagyok Barátod
E. János.

IX.

Édes Miklóskám!

Egy becsületes ember azt a megjegyzést tette rád, hogy mióta Weisz Juli nálad van, Vatermördert hordasz és sehová nem mégy. Megvallom, ezeket nem tudtam összekötni; mert mi köze a Vatermörder-

nek Juliával, és a te otthon maradásodnak a Vatermörderrel: de most már a praxis mindent igazol.

Én legjobban sajnálom e részben magamat, hogy nem láthatlak, hanem elhíheted, hogy máskülönben semmi bajom; s te pedig Mephisto-felesi arczczal mosolyogsz magadban föl sem vevőleg. — Adhatna az isten nekem vátermördert, csak lovam volna, mint neked; nem maradnék én oly sokára el jó embereimtől, mikép te elmaradsz. Bánom, hogy Julit vissza nem küldtem a gőzhajóval, melyen jött. Most nem volnék elhagyatva.

Miklós, Miklós! te gonosz egy csont vagy; megérdemlenéd, hogy professor légy, és pedig lótalán professor, hogy kényszerítve lennél itthon ülni — nagy vátermörderesen.

Holnap után én bemegyek Ujhelybe, szeretném, ha találkoznám veled Palinál vagy Andrisnál. Hegedűs is bent lesz; pedig őt szereted, mert alacsonyabb mint te.¹

Pálkövi már oda jutott, hogy az erős bort nem szereti savanyu vízzel; már kezd különbséget tenni bor és bor között, mi eddig halatlan volt.

A mi könyveket Julihoz küldtem a télen, szeretném, ha behoznád, aztán, ha engem jobban igyekeznél meglátni, de nem jobban, mint én téged.

Katona Miskát tegnap temették el. Isten áldjon tiéiddel.

Spaták, jun. 30. 1855. Barátod

Erdélyi János.

X.

Édes Barátom! ²

Leveledre egész sorozatát a tényeknek kell elészámlálnom. Igen, mi meg fogjuk ülni Kazinczy ünnepét, megüljük, de egyszerűen, *pusztán* az iskolai ifjuságra szorítkozva. — Elmondom, hogyan jutottunk ide. Zsarnay most rektor, és jól megjegyezd maholnap egy év óta M. Akadémiai Tag. Ő ugyanis mint rektor, ugyanis mint Tag, legbúzógóbb sürgetője volt az ünnep megtartásának, s nem vártunk egyebet, mint az ifjuság összejövetelét, mert jól tudod, hogy okt. 27-kén nincs Patakon iskola. Majd jött az egyházmegyei gyűlés nov. 8-kán, az egyházkerületi 15-kén, ezek által is levén elfoglalva egynémelyikünk, halasztottuk, de az *iskolai szék* nevezett ki bizottmányt programm készítésére: engem és Finkey Pált. Mi beadók a programmot, melyben a rektorra terveztük a megnyitást és bezárást, Csomára *mint* irodalom tanárára az emlékezés mondását, s így tovább valami 5—6 *pontban*. Ezen közben kapunk

¹ Szemere alacsony termetű volt (5 láb 3 hüvelyk). Egy Tompához írt tréfás levelében (1850) írja a következőket: Kiírák például (Horváth Sándor Piusznak), hogy a mint levelem veszi, mérje meg magát rögtön, s ha nem magasabb 5 láb, 3 hüvelyknél, úgy örökös barátom. (S kaczagj! sem több, sem kevesebb, mint 5 láb 3 hüvelyk 6 is.) L. Szemere levélváltása Tompa Mihálylyal. Nagykanizsa, 1902. 17. lap.

² Megjelent a Zemplén 1883. ápr. 22. 16. számában.

egy hivatalos levelet Kassáról, melyben az igazgatóságnak meghagyatik, hogy ha valamelyik tanár ne talán idéztetnék, ne akadályozza, de sőt helyettesítéséről gondoskodják. Ehez jó még, hogy elébb már Pálkövit a kézsmárki jegyzőkönyv kinyomatásáért elítélték, Hegedűst a nov. 8-kán tartott egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyveért megmotozták. Nosza erre az én Zsarnaym, mint a ki egyházkerületi jegyző, megijed, felhóket lát a tiszta égen, és kezd a Kazinczy-ünnep szóbahozásakor ürügyöt keresni, hogy magát mindenből kivonhassa; hogy reá mint rektorra az semmiképen nem tartozik, hogy Kazinczy nem alapító (!), hogy ő azt sem tudja, Patakon lesz-e akkor (értvén: hogy elfogják, elviszik Kassára); ekkor neki kezd Csoma is a maga sofistikus beszédeivel, hogy ez csak pusztá *szépirodalmi* ünnep, melyben a tanároknak semmi tetteges részvéte sem lehet; ők fognak örülni, de beszédet nem mondanak, különösen bevallotta — nagy restsége miatt — hogy ő nem ismeri ugy Kazinczyt — irodalom tanár létére, miszerint méltó beszédet írni képes volna és így bevallotta képtelenségét, lerázta a beszédírás terhét, devalválván Zsarnay kedves kollegájával — a ki rektor — a *nemzeti* ünnepet *szépirodalmivá* s tudományosan mutogatta, hogy ez így van jól, szentlélek isten! mily sok marhaság két professorban!

De az ünnepély meglesz, mikor: nem mondhatom a napját, mert elébb haza kell jőni az éneklőkarnak, mely most oda van Nagy Lónyára, Lónyay János temetésére. vele értekezni, a készületre időt engedni.

E szerint látod, hogy ez teljesen az ifjuság nemzeti ünnepe lesz, koránsem olyan, melyben *iskola, város, kath. és protestáns* egyiránt résztvehetne; mert ha mi professorok sem birtunk egyesülni, hogyan hozzunk egy kalap alá annyiféle embert. Láthatod, hogy Kazinczy Ferencz gyermekeinek sem szólhatunk, mert itt nem lesz semmi egyéb oratoriumi ünnepecskénél a devalváció miatt.

Igen szívesen vesszük pedig, ha te, az ifjuság barátja, magad is örök ifju, részt fogsz venni tetteg azon dolgozattal, verssel és jelenléteddel is.¹

Én úgy gondolom jövő hét szombatján délelőtt lesz az ünnepély. Megnyitom s bezárom én; olvas Futó Mihály dicsbeszédet, többen — te is adsz — verset, lesz ének háromszor s az egésznek vége!

Látod Barátom, ez a dolgok állása! Mily rettentő sok ostobaság, féltékenység, gyávaóság lehetnek együtt okos fejekben.

Tisztelettel Spatak, nov. 24. 1859.

Barátod

Erdélyi János.

XI.

Kedves Miklósom!

Ne haragudj, hogy lapjaidat ily későn küldöm vissza, el voltam foglalva soknemű bajokkal, menés jövővel kellemetlen ügyekben. Sajnálom, hogy miután holnap Szakolyba indulok nem beszélhetek veled

¹ Szemere készített ódát a Kazinczy-ünnepre, de azt az 1859. decz. 30-án tartott széphalmi ünnepségen olvasták fel.

kritikád felül,¹ míg friss emlékezetemben vannak állításaid, melyeket teljesen osztok s tán még hozzáadni is tudnék. Azt csodálom, hogy oly röviden szótál vagyis irtál e tárgy felül, holott szóbeszéd között sokat hallottam tőled, mi igen beleillett volna. Ilyen dolog felett nem lehet általános szabályt huzni, — a mennyi az egyén: annyi a szabály. — Salamon is csak abba hibázik, hogy pozitív szabályt állít fel, a mi lehetetlen. Hiszem, ha kritikádat elolvasta, maga is rátér. Kár, hogy ki nem terjeszkedettél *jobban* a művészetre, mint színész, zenész és festőkre. — Az öreg Szilágyi a legjobb komikus volt színpadon — az életben komoly ember. Így lehetne felhozni zenészt, festőt is.

Isten veled, ölel

Cselej, nov. 19. 861. Barátod

E. János.

XII.

Édes Miklóskám!

Éjjél után három óra, házamnál minden csendes, még az órák is elállott, mert — elfelejtettem felhúzni. Kinn azonban rendesen rendetlenül jár a toronyóra, most üt: egy, kettő, három! derék! az idő kedvez összeesküdni — Brassai ellen.

Minapi ittléted alkalmával kértél engem, hogy szólnék valamit a te majdani tréfáidhoz, melyekkel ezt a hirsutus philosophust meg fognád gedélgetni, fésülgetni, kefélni. Legelsőben is mondom neked, hogy ő valóságos paradox tudós, ki minden tudnivalónak kitekeri a nyakát, és az igaz, hogy irt esztheticában, filozófiában, filológiában, botanikában, mathezisben, scribit de omni scibili et nescibili, mint afféle magister quodlibetarius, de az egy mathezist kivéve, a melyet én nem tudok, ő rendesen csak questiones quodlibeticas tractat. Ezért nevezi őt egy minap Pestről kapott levél: pokolra való mathematico-grammatico-philosophico-bucolicus nak. »Csak Csathó (Pál) élne«, mond a levél, »majd megfeddené az ezt a 'bucolicus' embert, mint már egykor kegyetlenül lehurogatta s nyöszörögtette.«

Hogy én Brassait hirsutusnak nevezem, onnan van, mert hosszú haja, szakála, bajusza, s ősz. A mi pedig közelebről illeti a bajnokot és az ő tömlőt és új bort, ennek ez a története.

Peti József,² a ki különben Péternek is beillenék, irt egy kis filozófiai tartalmu könyvet, melyben a többek közt Brassainak is juttat egy két észrevételt. E kis bölcsészeti munkát most esztendeje én ismét tettem a Pataki Füzetekben, és levén Brassai vádolva, mint a ki elmarad a mai filozófiai műveltségtől, mondatott reá, hogy ő már régi ember az új tudománynak, ő tömlő az új bornak. Brassai ezen persze megharagudott és mind a pataki bírálót (szeliden), mint Petit (gorombán) visszabírálta, mondván ez utóbbiról: *valami* Peti; aztán: Peti (József) előhasu filozó-

¹ Szemerének Brassai Sámuellel folytatott vitájára céloz. L. bővebben Szemere M. életrajzában 67. l.

² Tanár a pesti prot. theologiai intézetben. Erdélyi jegyzete.

fus stb. — Ezért mondja őt az előbbeni levél: pokolra való mathematico, stb. bucolicusnak.

Nyelvészetben ő szintén rendesen félreforog. A nyelvet egészen kiveszi a lélektan köréből, s a physiológiába teszi át, mintha magrud kelne, mint a tök vagy tojásból mint a szajkó, csak azért, ugymond, mert a mondat a nyelvben olyan, mint egy szegfű, vagy más akármely virág a növénytanban: egyén; a mondat nyelvtani, a szegfű növénytani.

Neki a filozófia dualizmus, csak azért, mert az ember az isméretet *egy* részről tapasztalással, *más* részről tapasztalás feletti módon, elmélkedve is szerzi; de azért ha kérdeznék: más-e valamely tárgy, ha tapasztalásból ismerem meg, más-e, ha szerencsés elmélkedés után jövök reá, mint Kopernik arra, hogy a nap áll, nem a föld: nehezen hiszem, hogy igennel felelne, pedig az ő dualisztikus állása egyenesen azt hozná magával, hogy kettőségben lássa a tárgyakat s ezek igazságát, pedig az igazság nem lehet több mint — egy.

Ezek eddig mind megtörténtek, s rólok bizonyosságot tesznek a lapok. Van még, a mi ki nem jött ellene, például az én Aranyánál levő czikkeimben egy passus ellene, de a melyet mindaddig nem lehet felhozni, még ki nem jó a Szépirodalmi Figyelőben. Ő egy, Gyulaival folytatott polemiamban akadt fel, mintha az, mit Gyulai *irodalmi formának* mondott, csak rosszul lett volna kifejezve; jobban lenne így: *arkhitektonika*, mert, ugymond, minden tudománynak megvan a maga saját *arkhitektonikája*. Ez nem igaz; ez tévedés. A tudománynak mint tudománynak rendszere van, hol egyik kényszerűleg következik a másik után stb.

Egyszer én irtam a klasszikai és regényesről még 1855. a Pesti Naplóban. Brassai itt is szólt ellenem, már nem tudom mit, mert az csupa Lessing, Wieland, Voltaire meg tudja isten mi minden volt a példák-ból, csak nem a tudományból magából: én erre nem válaszoltam, mert nem láttam érdemesnek, pedig kemény fölhítt, hogy feleljek; »polemizálj, ugymond, neked van igazságod«. De Brassaival igen rossz vitázni, mert ő kicsapong ad Sarmatas et garamantas, mindent egy lébe kotyvaszt, s munkája épen ugy nem tiszta munka, mint azon zsidóké, kiket Mózes törvénye halállal büntet, ha elfelejtik az asszonyok rovasát. Azonkívül Brassai igen szeret győzni, e végből igen szereti mutogatni mit tud; a mi magában derék dolog, de egyébiránt roppantul ízetlen, a mit tud. Órá igen ráillik Baco szava (kit Brassai becsül): pessimus criticorum nonnullus quasi morbus invasit, ut multa ex obscurioribus transiliant, in satis vero perspicuis ad fastidium usque immorentur et exspatiantur. (De augmentis scientiarum 182. lap.) Továbbá ugyanaz ugyanő ellene mondhatná: nocet illis eloquentia, qui non rerum faciunt cupiditatem sed sui. Brassai csömört csinál a dolog és maga ellen mind a mellett, hogy magát szerepelteti.

Ugyan édes Miklóskám, nem olvastad-e te a filozof Senecáról, hogy mily gonoszul szeretett s tudott gazdagodni moralis filozof létére? de így az öreg Rozgonyi s mondják Zs is, moralis íróletők ellenére? Ha Br. nem engedi meg azt a szabadságot, hogy az író eltérhessen az embertől, sőt hogy az író egy roppant nagy szabadsági téren kalandozhatik, ellen-

tétekbe vegyülhessen, bonyolódhatik — víg, komoly, könnyű és nehézkes stb. mit fog megengedni a szellem szabadságának?

A kérdés mindenestre mulatságos, bár nem valami roppant fontos-ságu. Salamón könnyen írható: az író és műve, vagy az ember és műve oly hasonló, mint két dolog egymással hasonló lehet; de a másik is áll: az író vagy ember és műve különbözők, a mint két dolog különbözőhetik. Ez, barátom, minden visszatetszés mellett is áll, egyik oly igaz, mint a másik; azaz egyik sem főigazság, mint a minőnek Br. veszi a maga merev logikájával, s ezért lehet neked őt kifigurázni. Mondom: ez nem főigazság. A világ ellehete nélküle, mint a krinolin nélkül, ha még oly divatos is különben. Te a bucolicus embert ott fogod megszoríthatni, hogy egy irodalmi társalgási tételt a merev és rossz logika rámáján látsz feszítve eme vén Carnifex által egy elég szökösen előadott iratban. Ez a te győzelmed és tréfád alapja, Br. nevetséges voltának *fundamentoma*. NB. Brassait valaha Csathó ilyekkel boszantá *Ámerika*, réformátus stb.

Spatak, jan. 6. 1862.

Erdélyi János.

XIII.

Édes Miklós-kám!

Darvas Feri megy Velejtére Komáromi Józsefhez, hozzád is beszél, és viszi a mit kértél: Salamón ellen Brassai megszólalt.

Versed, melyet az önképző társulathoz írtál¹ nagy tetszésben részesült az egyházmegyei gyűlésen jelenvolt papok, mint olyanok előtt, kik egykorúak.

Rimány! ez a név ismeretlen volt előttök. Szekeres a lúczy, Virányi a megyasszai papok nem emlékeznek rá; a többire igen még Stepanyckre is! Az utobbi megmutatta versed Koczognak, ki még él Mádon. A jó öreg el lett érzékenyülve s hívá feleségét is: nézd feleség, mondá, engem már eltemettek.²

Egyébiránt örült a nemfeledtetésnek. Még él Komjáthi³ is Kakkon. Komáromit nevemben is tiszteld és ünnepeld — József napjára.

Szives barátságodba ajánlva

Sárospatak, márc. 17. 1862.

Barátod

Erdélyi J.

XIV.

Édes Miklós-kám!

Egy hónapja, hogy az akadémiai nagy gyűlésről haza jöttem és neked még sem irtam, pedig szándékom volt hirül adni valamit. Haza jövén, himlőben lelétem a kis Ragályi Bélát, utána himlős lett Cseley Gyula,

¹ A sárospataki önképző társulat fölkerésére irt. Szemere is tagja volt egykoron.

² Az itt említettek Szemere ismerősei voltak. Koczogot »csak a toll fekteté sírjába«. Szemere M. jegyzete.

³ Szemere iskolatársa. Szemere valamennyiről megemlékezik költeményében.

utána mind a négy gyermekem, de a kik már túl vannak a bajon, de szobából még most mehettek ki.

Kérdeztem Aranytól lemondásod ügyét. Ő bemutatta Eötvösnek az elnöknek, s Eötvös magához vette lemondó leveledet és zsebre tette, mondván: nem olvassuk ezt fel; majd elvégzem én Szemere Miklóssal az egészet. Ezt tehát így tud, így értsed.¹

Másik a pataki tagosítás ügye az alsó Bodrogon tuli határban. Mit szándékozol te ezzel tenni? Jó volna, ha közelebbről érintkeznél miatta Patakka, mert az ügy jó előre haladott. Neked mint tudom, most nincsen postfundualitásod, e nélkül a közösből jut egy telekre 18 classificált föld, s minden telek után, a szabályozási és kölcsön miatti teherből ötven-hatvan forintnyi évi adó és költség. Ha eladnád, megvennék mcst, igaz nem igen nagy áron, mert egy-egy telket 400—500 fton vesznek itt a postfundualitással együtt, a mi a te telkeid után nincs.

Légy szives azért ez iránt tisztába jőni és érdekeidet valakivel őriztetni. Jó embereid bíztak meg engem ennek hírül adásával; ezt szivesen megteszem. Az árvíz határunkról meglehetősen tisztul, de bizony Fráter Sándornak búza és repce vetéseiben sok kárt tett. Így másoknak is, a kik őszit vetettek.

Megyénkben az emberek hangosan beszélnek a tisztujításról. Éva Andris, Cseley János, Dókus József neve Forog fel első alispánnak. Majd meglátjuk, hogy megy a restitutio.

Barátságodba ajánlottan vagyok

Sárospatakon, márc. 1. 1867.

Barátod

Erdélyi János.

XV.

Édes Miklóskám!²

Vilmának³ ajándékol meg »Enfantines poesies à ma fille«, ezenkívül »Voyage en Italie« Dumastól és »Corinne« Mme Staëltől olvasni. Megy még regény oly föltét alatt, hogy senkinek ne adjátok, de otthon el ne hányjátok (különösen te). Én a tizenegy db. regényt a Julie és Vilma felelősége alá helyezem.

Mindnyájotok tiszteletével.

Erdélyi J.

¹ Szemerét a Magy. Tud. Akadémia 1863. jan. 13-án választotta tagjává. Szemere boszankodott, hogy ily későn érdemesítették a tagságra. Ezért lemondott. Lemondásának okait bővebben fejtegeti Tompához irt levelében (1863. febr. 27.) Tompa tanácsal is szolgált (1863. márcz. 4.) válasz-levelében Szemere nem fogadta el Tompa tanácsát, hanem beküldte lemondó-levelét. L. Szemere Miklós levélváltása Tompa Mihályival. Nagykanizsa, 1902. 43 és k. l.

² Keltezetlen levél.

³ Szemere M. leánya.

Sárosy Gyula levelei Szemere Miklóshoz.

I.

Eperjes, oct. 6. 1840.

Szeretett Kedves Jó Miklósom!

Hármat prüsszsentettem s Dienesné hozzám belépven, azonnal lasztóczi urára¹ emlékezém. A prüsszsentések velem azt sejtetik, ha ugyan a sejtéseknek hinni lehet, hogy az én Miklósom boszankodással veendi leveletem, vagy inkább azt, hogy a válasz tőlem olly későn érkezik levelére. Azonban, hogy meggyőzzelek, hogy Bajza nem vagyok, s illy dologban lenni nem is óhajtánék, habár röviden, mégis tudósítlak. Folyó hó végével Pestre szándékozom, a váltótörvénszék előtt a szükséges vizsgálatot megállani, s így természetes, hogy egyéb váltóknál, nem forog fejemben. Az idő már rövid, és ha elgondolom, milly keveset tanultam és tudok, szinte kételkedem a vizsgálat és célom szerencsés sikeréről. Innen képzelheted, mi kevés időm jut hivatalos dolgaim elintézésén kívül, minden egyéb becsületes munkálkodásokra, mellyek a lelket gyönyörködtetik. A napokban városunkba német színészek érkeztek, s ésténként ezek kontárkodásán boszankodom, vagy a publicum röhögéseit másodolom. Griseldis volt adva kezdeményül, s könyv vala jutalmuk. Ezen kívül csak a »*Vater der Debutantin*«, vagy: az agg színész és leánya czimű vigjáték volt az, melly eddigelé engem is kielégített. Bizony a német sógorok sem sokat értenek még a művészethez!

Szemere Bertalan utazásai már világra jöttek: illő, hogy ígéretedet megtartsd. Szakál Lajos,² a népdal költő a két Vachottal Békésből hozzám feljöni szándékoznak e hó 16-dika körül. Erdélyi,³ mint hallom, a pataki lelkésznel, Kuthy Lajos pedig Kazinczy Gábornál tartózkodik. Irtam mind a két házigazdának, hogy vendégeikkel együtt jőjenek fel hozzám, s adják ezt neked is tudtadra, hogy kutyakötelességedet velők együtt te is teljesíthesd. Most hát különösen és igényesen is felszólítalak és barátilag kérlek a fent nevezett határnapon szegény házamnál leendő megjelenésre. Ősztökéld a többit is, mert nekik, kik engem magadúl nem szeretnek, sarkantyú kell.

Vallenródért köszönet. A fordítás igen komisz. Az eredeti e század könyvészetének egyik legjelesb virága. — Meglátom, mire érendik iránta, s fordítása iránt agyamban és körülményeim közt a gondolat. Terray is ide fent van. Becsületes derék egy fiatalember; nevelője Draskóczy alispán gyermekeinek. Ez is szívszakadva vár titeket. Jőj fel édes Miklósom, és szerencséltesd személyes öleléssel, kedves nőd s kicsinyeidet csókoló igaz barátodat

Sárosyt.

¹ Szemere Miklós.

² A »Czimbalom« szerzője.

³ Erdélyi János.

II.

Arad, oct. 28-kán 844.

Édes Miklóskám!

Visszanézek én is vén fejembe s megvonom emlékezetem húrjait. Szép tőled, hogy rólam így alkalmilag megemlékezzél, egy pár kedves soroddal megajándékoztál; de szebb az, mit olly őszintén vallasz s mit én is utánad vallhatok, hogy mi semmirekellő szószegező barátok vagyunk. Én mentegetőzni nem igen szoktam: de e pontban nálad mégis menthetőbb vagyok. Neked hivatalod nincsen, s így ujaidra és idődre kinek sincs igénye. Én jó széles vállaimon hordom az aradi váltótörvényszéket,¹ mig társaim rendesen alusznak, s huzzák a fizetést a nélkül, hogy megérdemelnék. Az idén már a 900-adik irtam be saját elkopott körmeimmel, s irnók fizetése csekély 700 e. forintomból ki nem telvén, csudáld-e, ha pihenésre használok az időt, melyet kevesebb hivatalos elfoglaltság s szerencsésebb körülmények között nekem annyira kedves barátságodnak szentelhetnék? Isten mentsen meg mindenkit, kivált költőforma embert, minden, de főleg váltótörvénykezési hivataltól. Itt nem szabad a pénzváltók mellett álmakat látni, hanem szívünk helyett zsebünkre kell tennünk kezünket, hogy a mit az ész hibázott, a miatt a zseb tüstént ne lakoljon. Azt talán tudod: hogy törvényszékünk tagjait 6000 e. forintig felelőssé tette a vtótörvszék? Én külön véleményt adtam, s így dicsőségére legyen modva barátod éberségének, sem a gyalázatban, sem a fizetésben részem nincsen. — De hagyjuk el ezeket. Hiszen nem is másért hozakodtam rólok elő, mint azért, hogy mély hallgatásomnak okát adjam.

Dózsa nyugszik. Felette egy vastag váltóper, mely végrehajtásra vár, mintegy jelenteve, hogy az alatta nyugvónak is insinualni kellene az executiot. Nem hiszem, hogy legyen valaha belőle valami. Az álkodist Miklóskám soh'sem szerettem, Dózsával pedig az én alárendelt komisz állásomban nyíltan föllépni nem egyéb volna, mint azt a nyomorult 700 forintoskát is elveszteni. Azért nem igen sietek vele. Ő alkalmasint akkor fog megszületni, midőn én már meghaltam; vagy ha nem életre való lesz, talán akkor sem.

Te megtagadád tőlem a víg verselési *oldalt* boszuságból, mivel tieidet e modorban nem szeretem. — Nem úgy fiú! Én szeretem az észkölteményt is, mert a víz nem a szó kifolyása; csak hogy azt alább sorolom annál, mely a szív és ragyogó ábrándozás hatalmas szüleménye. A víg verselés később kor higgadt gyermeke, mivel már többnyire fázva foglalkozunk. — Igazságtalan voltál némileg irántam megtagadásoddal. Nem olvastad-e azokat, miket az Atheneumban *Gyalu Pál* név alatt közlöttem? Ilyen modorú a *Váltó és Szerelem* is, mely ma jelent meg az Életképekben. Firkádat, mint nevezed, a Vachott humorról irt levelére elvárom. De miért is nem irsz te divatlapokba aetheticai czik-

¹ A kormány Sárosyt 1840. decz. 23-án nevezte ki Aradra váltótörvényszéki jegyzővé.

keket? Miklóskám, neked igen jó, igen művelt izlésed van; s habár költeményeidet gyönyörrel olvasom, megvallom, a szép művek feletti ítéleteid még inkább tetszenek. Szemere Pál is csak hallgat; pedig ő e nemben mindenek felett legtöbbet használhatna, kivált most, midőn a lyra elaljasodását critica hiányánál egyébként nem tulajdoníthatni. Ha két művészemmel elkészülök, hozzád küldöm azt a végett, hogy Pál bátyád kimerítő ítéletét nekem az íránt megszerezhesd.

Kis polgár reményéről kérdezősködöl? Szerencsésnek hiszem magamat, ha e részben kétségbeesettnek tartanál. Azon pillanatban, melly atyai örömmel ajándékozna meg, megszűnnék szellemi gyermekét csinálni. A gyermektelenség, sőt még a nőtelenség is egyik főfeltétele a költetésnek. Van egy pár kivétel, de a hitem a magyar költőkön teljesülni látszik. Mit irt Vachott Sándor mióta megházasodék? Mit Eötvös? Mi lesz a *rossz bor* költőjéből¹ néhány év mulva? Meglátjuk.²

A Petőfy-féle versgyártók nekem nem tetszenek. Soha igazságosabb bírálatot nem olvastam, mint az, melly az *Életképekben* Vidor Emil³ versei felett megjelent. Tompának korábbi verseiben több költészet van. Én őt csak félttem a rím harangozástól. Petőfy példája nagy hatással van rá. Petőfy felett még pálczát törni kora volna. Neki izlése nincs, s a káplár kivált humoros verseiből nagyon kikandikál.⁴ Hogy el van kaptva, oka Vörösmarty. Az öreg Mihál Laukában is valami nagyot látott s im felsült vele mint Tóth Lenczivel. — Aztán mire való az a Petőfy-féle levelezés? Költőnek, kinek gazdag múltja van, s ki magát a közvéleményben már jó magasra vívá, még hibái is érdekesek a közönség előtt. Kezdőnél az a wichtigmacherei nevétséges. Ez egyébként nem tartozik a dologhoz — s könnyen lehetne rajta segíteni — criticával.

Eördögh Dániel nem messze lakik tőled Bisztrán. Olvastad e az *Életképben Könyvezőjét*? Többet ér mint 20 vers a Petőfy gyarából. — Buzdítsd ezt a hanyag fiut, ha szerét teheted. Nálunk minden kis erő nagy nyereség.

Mindjárt tudtam, hogy ha a tokajiak Mihálnak bort küldenek, te leszesz eszköze, s te kisérended azt versekkel.⁵ Még eddig meg nem jelent. A jövő lapban várva várjuk. — — — A földi uracs jó is, szép is: de nehézkes sat.

Most még sokat írnék boldogságonról és egyebekről: de ezúttal elvárom válaszodat, s ha irsz magamról bővebben tudósítlak. Palinám az angyal, az egészséges és mindenkép tökéletesedő házi és nemzeti

¹ Vörösmarty Mihály.

² Szemere M. ugyanígy vélekedett. V. ö. Erdélyi János levelével Szemere M.-hoz. 1841. márcz. 28.

³ Kerényi Frigyes közölte e név alatt első költeményeit az Atheneumban.

⁴ Sárosy Vörösmartyn kívül jelesebb költőt magánál alig ismert el. Petőfynek újszerű génuszával pedig eleinte sehogysem tudott megbarátkozni.

⁵ Vörösmartynak jó bortermő vidéken lakó tisztelői »*Rossz bor*« cz. költeményének megjelenése után jó bort küldtek. A többek közt Szemere M. igen finom tokajit küldött s kíséző költeményt is maga irt hozzá. L. Vörösmarty-nak Szemeréhez intézett levelét 1844. okt. 28.

magyar asszony csókot küld Miklóska homlokára, ha Nánika¹ meg nem haragszik érte. Gábort² melegen üdvözlöm. Kérd meg, ne haragudjék már Gyulátokra.

Ugy-e szép az aradi Árvizkönyv? Miért nem irtál bele? Gábor hogy érez irántam? Ird meg nekem, kibékülté-e már vele? Látogatásodat mindig várom, de nehezen hiszem, hogy legyen belőle valami

III.

Pest, oct. 29. 856.

Gyöngy—Miklósom!

Hogy szabad vagyok, ezt nem kell veled tudatnom, ki azt az ujságból tudod, és meg vagyok győződve arról is, hogy *örömmel* tudod.³ Le akartam hozzátok menni szüretre: de confiscirozva levén, ezt némi politialis nehézségek kikerülése végett, nem tehetém. Albumot adok ki.⁴ Tudod. De azt nem tudod, hogy azon képet is akarnám benne adni, mely 1839 óta az én lelkemben mindig élénkebb és dicsőségesebb vonásokban él. Nem kell mondanom, hogy ez a kép *Szemere Miklósé*, kit a magyar irodalom érdemei szerint eddig nem méltányolt, ki jutalmát ön magas jellemében kereste, s kiről felteszem, hogy egy börtönéből szabadult igaz barátoknak nem fogja megtagadni azon hiuságot, mely szerint ide feljövén magát Albumom számára levetesse, és ezzel az ő tisztelői hiuságának eleget tegyen. — — — — —

A költséget, mint boldog embernek, magadnak kellene viselned, mit én áldozatul vennék, azon őszinte barátságért, melyet én részedről megérdemelné, és magam részére teljes joggal igényelni jogosítva vagyok. — Ha tehát ez áldozatra, mint hiszem, képes vagy: kérlek és fölszólitlak: légy szives november elején ide feljöni, magaddal hozván kedves képedet és szivedet, hogy azokat úgy, mint illik, a téged tisztelő közönségnek, összhangban az én baráti lelkemmel levetethessem.⁵ Hozz magaddal képeddel összeillő jeles költeményeket és adatokat élted rajzához, melyeket én aztán csinosan kidolgozva közlendek. Hozz magaddal a kiállításához szükséges pénzt, és — no mert borom nincs — egy kis tokajit is.

Nőm iránt nagy szivességgel viseltetél és én ezt neked el nem felejtsem soha. Kedves nődet és gyermekeidet rendre csókolom — s előbbi kérelmem minden pontját újra, és pedig forrón ismételve, s Cseley barátunkat is ezerszer csókolva maradok a sirig hű barátod:

Gyula.

¹ Szemere M. felesége.² Kazinczy Gábor.³ Sárotyt 1852 nov. 24-én fogták el és Pesten az Ujépületben zárták el. A haditörvényszék életfogytiglani várfogságra ítélte. A várfogságot Königrätzben töltötte. Felsőbb kegyelem útján 1855 végén börtönéből kiszabadult; Pesten tartózkodott, de rendőri felügyelet alatt állott.⁴ »Az én Albumom«; 1857-ben jelent meg. Kiváló írók közreműködésével szerkesztett diszkönyv volt. Ebben jelent meg nevezetessé vált »Ingeborg, önszületésnapján« című költeménye.⁵ Szemere nem vetette le magát, de költeményt küldött az Album számára.

Fáy András levelei Szemere Miklóshoz.

I.

Kedves Miklósom!

Több versed, különösebben »Bolond a világ« és a »Költő gazdagsága« annyira megkapott, miként nem állhatom meg, hogy összes költeményeid kiadására, mint máskor is tettem, ujjal fel ne szólítsalak.

Hadd legyünk Palival¹ a családban² hárman, kik a magyar irodalmat szolgáljuk. Azok után a legio sületlen, tartalmatlan gondolatok és sohajtozások után, jól esik egészséges humoru versezeteket olvasnunk. Bizony Petőfy utánzóin igen meglátszik Petőfy cynismusának és pongyolóságának nyoma, miket ő lángeszével jóformán kiegyenlített, de utánzó, nem bírván az ő ihlettségével, csak kontárkodnak.

Isten áldjon meg kedves családdal együtt kedves Miklósom, s hozzon minél előbb körünkbe!

Szives atyafiságodba ajánlva maradtam szerető rokonod
Pesten, 30. Sept. 1859.

Fáy András.

II.

Kedves Miklósom!

Bocsáss meg, hogy szép leveledre csunya előfizetési ivvel válaszolok. Nem örömet teszem ezt, hanem derék vállalkozómért, ki nélkül növendéki munkám tán még pár év mulva sem látott volna világot, s ki már annál fogva is megérdemli a pártfogást, hogy hazánk nevezetesebb könyvárusai közt egyedül ő beszél nyelvünket tökéletesen s idegen neve daczára lelkestől testestől magyar.³ Jelenleg hazánkban az irodalom csaknem kizárólag a politica és szépirodalom felé gravitál s így a tudományos munkáknak csekély a keletök. Igen sajnálnám, ha Pfeifer, ki leginkább irántami kegyeletből vállalkozott, megcsalatkoznék reményében. Kérlek édes Miklósom, fogadd el vidékeden az előfizetéseket, s azokat majdan küldd föl akár hozzám, akár hozzája.

Leveled nagy élvezetet nyújtott nekünk. Kozma kisasszony el is kérte azt s otthon jóizüket nevetett rajta. Már ezen levél is bizonyosága: milly kár volna megtagadni a magyar közönségtől kedves humorod termékeit. Szedd össze édes Miklósom azokat, miket még átkozott szobalyányod — vandalismusáért megérdemelné az örökös pártát — a kalács sütéstől megkímélt s add ki minél előbb.⁴ Te mindenesetre szép helyet fogsz elfoglalni hazánk költői közt. Mit a...⁵ kérdéstről te és

¹ Szemere Pál.

² Fáy felesége Szemere Judit. L. Fáynek Szemeréhez irt levelét 1863 ápr. 12.

³ Pfeifer könyvárus és kiadó.

⁴ Szemerét mindig nógatták barátai, hogy ne hagyja elkallódni verseit, hanem gyűjtse azokat össze és adja ki. A sok unszolásra végre összeírta őket egy füzetbe. Ezt a füzetet használták fel kalácstészta alá, mint Tóth Endrének egy alkalommal elbeszélte. L. Perényi: Szemere M. életrajza. 49. l.

⁵ Olvashatatlan.

Szemere Pali irtatok, valóban igaz. Csodabogarak azok. Én tagadni nem akarom, hogy objective vannak a szépnek regulái, de subjective azoknak alkalmazásai egyes művekre, mindenkor az itészi felfogás és izlés attól függnék, mit vet a lenyomó serpenyőbe? Kivált nálunk sok más mellékes név stb. is . . .¹ p. o. mellyik lapba irsz? az ó vagy az új irodalomhoz tartozol-e? mellyik cotteriához tartozol? micsoda vallásu vagy? sat. Így például 74. születésem napján egy vigjátékom köztetszéssel adatott, a német lapok is tele voltak magasztalással, különösen a Pester Lloyd és a Pest-Ofner Zeit. hosszasan irt róla és pályáimról; ellenben két magyar ujság, a Sajtó és Napkelet csak a 2-ik előadás után kegyeskedett egy rövid, hideg bókkal emlékezni róla.

Másik egyfelvonásos vigjátékom a napokban kerül színpadra. Irtam Ferenczy . . . felett egy Emlékbeszédet is, mely igen jól fogadtatott s a Budapesti Szemlében jelent meg. Van még egy harmadik vig darabom is, mit nem is adtam be. Most a Széchenyi-Album számára írok, annak megyei életéről, ha körülmények közt megírhatom.

Ezeket mind a múlt télen dolgoztam s el is rontottam szemejmet annyira, hogy² — — — — —

Szemere Palit elhagyta árendásnéja és hű ápolónéja Szeveráné és leírója is, Halász Dezső. Most árvaságban és némi aggályban van jövője felől. Azonban Egressy Gábor lapjába írogat.

Épen midőn ezen levelemet írom, veszek ismeretlen kézből, egy ismeretlen nő által számomra küldött nemzeti szallagokkal díszített koszorút egy szép asszony levelével. Ez már második, nők általi megtiszteltetésem. Hazám férfiai ilyenekre nem méltatnak.

Komolyabb versedet örömmel olvasom. De megvallom, nekem vig, humoros verseid inkább tetszenek. Könnyebben folynak és igen kedvesek. Ugy látszik a Szemerék inkább humorra hajlanak. Így atyád és jó anyám is, alkalmasint rólam is vig dolgozataimról a Szemere-vér erősödik; mert a Fáyak többnyire phlegmára hajlók.

Kedves nődet, gyermekeidet tisztelem, csókolom; neked pedig szives atyafiságodba ajánlva maradtam szerető rokonod

Pesten, 17. jun. 1860.

Fáy András.

III.

Kedves Miklósom!

Még nem is gratuláltam neked, hogy beléptél körünkbe, a tudós czéhbe.³ Mit mond erre a te szellemi kandurod, hogy ezen megdicsőítettéted épen összesik azon Válaszoddal, mellyben neki jó . . . osztogatsz.⁴ Mondhatom Válaszod megtette Pesten is a maga hatását; csak tőlem számtalanok és nagy meglepéssel olvasták. B-nak⁵ az a tudóskodási erőtetett mániája és bogácsos akadémikuskodása már sokakat boszantott.

¹—² Olvashatatlan.

³ A Magy. Tud. Akadémiába való választatását érti.

⁴ A Brassaival folytatott vitából kifolyólag irt »Válasz Brassai ismerettyűjére«

⁵ Brassai Sámuel.

Engemet a hazai első takarékpénztár azzal volt szives megtisztelni, hogy nevemre egy 20 ezer forintos alapítványt tett. Ennek épen tegnap állapított meg a programjára.

E napokban egy történelmi beszélyt irtam az írói segély-egylet számára; és a Koszorú számára is szándékozom egyet írni, ha rávehetnek, mert kivált a tisztázás rossz szememnek nagy és nehéz feladat. Azután úgy hiszem, a falhoz ütöm tollamat s járda-taposó leszek.

Tudod-e kedves Miklósom, hogy nekem nemcsak atyád, hanem anyád után is, igen közlelő való rokonom vagy s én csak a napokban tudtam meg. Édes anyád, Vattay Pálnénak, Máriaássy Krisztinának leánya volt; Máriaássy Krisztina pedig testvére volt nagyanyámnak, Máriaássy Borbálának és így nagyanyáink egyikek voltak. Hiszem, hogy nőd is rokonom.¹

Készíted-e a nagy erszényt azon pénzhez, melyet a Keglevicsektől Visnyó örökítéséért kapni fogunk? Most áll az egyezkedés. Mi Máriaássy Borbála örökösi Nyáry Pált hatalmaztuk meg. Sok nem néz ki ezen örökösödésből, de mégis nagyanyádra Vattay Pálnéra eshetik vagy 5000 ft. s ez is jó lesz stemplikre!

Talán tudod, hogy én a Muzeum számára gyűjtögetem a halotti leveleket . . . s már néhány ezeret szereztem össze. Ha vidékeden kaphatsz, küld el kérlek számomra.

Isten tartson meg kedves Miklósom és adjon neked hegyes ösztönt, hogy ne maradj oly kényelmesen rest, miszerint pár évben is alig irsz nekem egy pár sort; verseidet pedig maig sem szedted a kuczkókból elő. Kedves nőd, gyermekeidet tisztetem, csókolom és maradok szerető rokonod

Pesten, 12. apr. 1863.

Fáy András.

Kerényi Frigyes levele Szemere Miklóshoz.²

New Buda Decatur county.
Jowa, October 12. 1851.

Kedves barátom! Nem tudom New-Yorkból hozzád intézett levelemet vetted-e? Azzal végeztem ama levelet »a vadonból sípom csábitób-

¹ Szemere M. felesége Máriaássy Anna volt.

² Kerényi a világosi katasztrófa után Pestre költözött. Vagyonának romjait összeszedvén, 1850 őszén Amerikába vándorolt, a hol 1852. tavaszán meghalt, a nélkül, hogy elérhette volna, a mit keresett. Rajta beteljesedtek egyik költeményének szavai:

»Örültté lőn — addig harczolának
Lelkében kigyói fájalmának.

— — — — —
Nincs, ki nézze véglángját szemének.

— — — — —
Szélsüvöltés — a halotti ének.«

Kerényinek Szemerehez intézett levelei közül csak ez az egy maradt meg. Kerényi jó barátja volt Szemere Miklósnak és családjának. Többször meglátogatta Lasztócson, hol sok kedélyes órát töltöttek.

ban fog hagzani«. Meg fogod látni, vajjon jól jósoltame? Elhagyva New-Yorkot körülbelül egy holnap utazás után, mert a nevezetesebb helyeken meg-megállapodtam — a mint én utaztam vasuton s hajón egész Burlingtonig, mi már Jowa statusban van, vagy 25 magyar mért-föld Uj Budától, el lehet New-Yorktól ide jutni, megállapodás nélkül utazván, 10—12 nap alatt. Burlingtonon tul verni kezdett bennünket az eső — Szirmay városi volt követtel utaztam — s mi a nagy málhás szekérrel nagy bajjal vergődtünk át Uj Budára.

Classicus volt már közel a Laczi házához mint vitt által a derék patriarcha saját lován, ketten ülven rajta, én a hátába csimpeszkedvén derék barátomnak, egy kis patakocskán, melly azonban a sok esőtől nagyra nőtt. 2 hónapig ültünk nyakán az öregnek. Esett szüntelenül s Laczi bátyánk házán túl a Thomson folyik — rendes időben oliyan talán mint a mi Tárcezánk. Hidja nincs. Mondják 7 év óta nem volt illy deluge. Átjöttünk a túlpartra, Szirmay vett egy kész házat Lukács-tól — alig telepedtünk, előkapott egy infamis epeláz. 8 hétig voltam betege 8-ból 3-ig phantasiroztam, hogy már mindenki — kivéve a fent-említett patriarcha családot — bolondnak hitt. Most jobban vagyok. Betegségem phantasticus stadiumában irtam verset soroglya számrá. Most látom, többnyire hasznavehető. Alig hogy birtam mozdulni a háztól — temetésre kelle mennem. Ujházy özvegy. Páratlan neje egy héti baj után meghalt. Kit sok mindenféle viszontagság nem birt meg-hajlítani, az özvegy Lászlót e csapás nagyon megrengette.

Irok neked máskor többet — most még gyenge a kezem és több levelet kell írnom. Köszöntsd és tiszteld legszivesebben áldott jó nődet s minden ismerőim és barátimat, kik talán olykor-ollykor rólam meg- emlékeznek és szeresd ezentúl is Kerényi Frigyest.

Adressem

Friderick Kerényi

United Sates of America

New Buda

pr. Princeton

Decatur county

Missouri.

Jowa

Vörösmarty Mihály levele Szemere Miklóshoz.

Pest, 28. Oct. 1844.

Tisztelt barátom! ¹

A nyugtatványból fogta ön látni, hogy a hordó és szekrény a levéllel együtt szerencsésen megérkeztek. Igen nagy köszönettel tartozom

¹ L. Sárossy Gy. Szemerehez irt levelét 1844. oct. 28. s a hozzá való jegyzetet. E levelet Szemere életrajzához csatolt függelékben közöltem először. Szemere mindenkor nagyra becsülte Vörösmartyt úgy is mint költőt, úgy is mint embert. Midőn Vörösmarty halála után Deák Ferencz a költő árvái javára megindítja az országos gyűjtést, Szemere Miklós is tekintélyes összeget gyűjtött össze.

önnek, hogy Magyarország legnemesebb borával olly gazdaggá tett, millyen még soha nem voltam. Takarékosan fogok vele bálni, hogy fenséges ízét sokáig élő emlékezetben tarthassam s ha hamarjában bordalt nem is (mivel nálunk igen csinnyán kell bálni), de egyebet még minden esetre szándékom írni, míg csak erőmben tart. De ön nemcsak bort, ön jó szót is ad hozzá verseiben, hogy ez a jó italt még izesebbé tegye. Versei sok igen tartalmas költői helyein kívül még azon gyengéd figyelmet is tanúsítják, mellyel zsenge és sok részben igen gyarló művem iránt viseltetik.

Milly örömet teljesíteném önnek szives meghívása után azt, mire levelében kér, de én most még inkább helyhez kötött ember vagyok, mint azelőtt, ha csak későbbi éveim nem engednek egy kis kirándulást hazám dicsőbb tájaira, hol lelkem gyakorta megfordul. Addig is vegye ön szives üdvözlétemet s ne vélje, hogy én is egy értelemben vagyok a Jelenkorral, melly azt állítja, hogy ezen ajándékok igen gyengédtelenek: én ellenben igen czélszerűnek és becsületes magyar emberhez illőknek találom s ügyekezni fogok honfiam azt soha meg ne bánják.

Tisztelő barátja

Vörösmarty Mihály.

Kossuth Lajos levele Szemere Miklóshoz.

Pest, 1840. november 27.

Édes Miklósom! ¹

October 18-áról leveledet csak e napokban vettem s látván belőle, hogy epigrammjaid ügyébni szorgos megbízásodra adott válaszomat nem vetted; a pósták rendtelensége fölött igazi boszúságra gyulladtam s mivel éppen gyűlésünk volt, s ott a pósták ellen egy megyei levél-vesztés miatt panasz fordult elő, alkalmam lón mérget az özönlésig kiönteni. Mondják, sohasem szólottam oly epés csipősen, mint akkor. Ennek félig-meddig epigrammjaid okai. A te tetőtől talpig prózai barátod édes Miklósom nem ismeri ugyan a vers vajúdás békétlen kinjait, s a mennyiben éber állapotban verset sohasem irtam (ébren mondtam, mert álomban egyszer lefordítottam Simonides: Angelosztá magyarra, — mit ha egykor az állati magnetismusról irandsz, mint tényleges adatot jegyzésbe vehetsz), de mégis igen fel tudom fogni nyugtalanságodat, melyet érezél abbéli félelmedben, hogy szeszélyed első szülöttei mosdatlanul lépdenek a »Soire paré«-ba s mivel ezt föl tudom fogni, siettem válaszolni, mert örvendtettem, hogy nyugtatóan válaszolhatok. Becsületesemet kötöm zálogul, hogy leveled vétele után legfőlebb négy nap alatt, válaszom már póstán volt. A dolog oly régi, miszerint tartalmára már nem is emlékszem; csak annyit tudok, hogy javítva mentek epigramm-

¹ E levelet először Szemere M. életrajza cz. munkám függelékében közöltem. Szemere M. Kossuth leghívebb tisztelői és barátai közé tartozott. Több levelet váltottak egymással, de ezek elkallódtak. Szemere, mint a függetlenségi eszmének kitartó harczosa, mindig igaz tisztelettel és szeretettel csüggött Kossuthon.

jaid az »Emlény«-be, — egyébiránt mivel az Emlény már megjelent, onnan legjobban tudhatod, van-e okod a szerkesztővel megelégedned. Ha magamról szabad a nagy közönséget ítélnem, kosztrinai koszorúd nem lesz az egyetlen, mely halántékaidat ékesíteni. Azért csak fővényre barátom ujólag. A medvehős szakálíg fegyverzett legyen bár, te tudod, hogy a görög költő szerint, jól áll a hősnek kytharát pengetni fegyveres ujaival.

A mi pedig medvegyőzelmidet illeti, — mivel én a Budhisták ama vallástanjával tartok: ne ölj meg semmit, a mi él, — nem hevülök igen magasztos érzelmekre, azonban megvallom, ha még vadász volnék, ily örömeit ambitionálnám a vadász életnek magam is, nem pedig gyáva nyulfiak öldökléseit. De te halhatatlanná leszel a Hubertisták évrázsaiban, mert a mennyire leveledből látom, nagy hajlandóságod van, nem csak tenni a sebeslábu Achillként, de Homerosként meg is énekelni, mit mint Achill cselekvél. Helyesen barátom! Ne vásároljon mástól halhatatlanságot, ki maga képes magát isteníteni. A Zámái hősnek Ennius zordon lantjára volt szüksége; a nyers Cajus Marius ledéren mosolygott egy görög fölé mindaddig, míg ez a Cimber háborút meg nem éneklé; Lucullus magával hordozá a pontushoz a Tarentumi Anchisest és Pompejus, kit nagynak neveztek, a Mitylenei Theophanest, — neked nincs szükséged logographokra, te tükörbe nézesz, mosolygasz magad fölé és megénekled önmagadat. Jól van. Jól. Oremus. Kíáltok én is, de azon föltét alatt, hogy kosztrinai borostyánod miatt ne hanyagold el a muzsákat s a rocska idomú koponyák, szobád falának cannibalszerűen szép ékességei, ő nékiek legyenek inkább mint Sz. Hubertnek áldozvák; miként Quintus Fulvius az aetoliai szákmányt, nem Marsnak, hanem a muzsáknak áldozá.

A többek közt kérlek, fejtsd meg nekem, hol a manóban veszem én most éppen most ezeket a bacheologiai gombócokat? — holott életem körülményei mindenek inkább, mint classicaiak; — mert 1-ör) pénzem nincs, 2-or) papokkal és póstákkal vesződöm, 3-or) százéves juris perekben porbúvárokodom, 4-er) kimondjam-e? miért ne? Házasodom.

E szónál abba hagyom az enyelgő szeszélyt s a kedély meleg érzetével kérlek, kívánj nekem szerencsét e lépéshez, mely engem egy hön szeretett nő karjain boldoggá teend, — boldoggá mondom, mert nincs ember, ki a családi viszonyt gyöngédebb érzettel tekintse, mint én tekintem, nincs ember, ki annak semmi mással nem pótolható becsét tisztábban felfogja, mint én felfogom. Akarod tudni, ki az a bátor hölgy, ki nem retteg sorsát az enyémhez csatolni? ez tulajdonkép mindegy, de ha éppen akarod tudni, megmondom, jegyesem neve: Meszlényi Teréz.

Isten áldjon édes Miklósom! Ölellek barátsággal Kossuth Lajos.

Politikai életemről semmit sem irsz. Ti hanyagok vagytok barátom, pedig olyan napokat élünk, melyekben circumit leo rugiens, quaerens quem devoret.

Közli: DR. PERÉNYI JÓZSEF.

ARANY JÁNOS TÁVOZÁSA A DEBRECZENI KOLLÉGIUMBÓL.

Arany János, ki a debreczeni kollégiumban szegénységgel küzdve végezte pályáját, 1836-ban elhagyta a kollégiumot. Nem tanárai kényszerítették erre a lépésre, anyagi helyzete sem volt nyomasztó, éppen ekkortájban tanította egyik tanárának, Erdélyi Józsefnek leányát, mint nevelő. Arany egyhangúnak találta az iskolai életet, művész akart lenni, festő vagy szobrász, de hogy miképpen kezdjen czélja kiviteléhez, nem tudta eldönteni. Végre 1836 február 17-én elhagyta a kollégiumot, FánCSI és László debreczeni színtársulatához szegődött. Tanárai sajnálták, hogy éppen egyik legjobb tanulójuk szánta magát erre a kalandos pályára. Megnyugtatták azonban magokat azzal, hogy az ifjút a művészet iránt való vonzalom bírta e lépésre. Erdélyi József nem szólt ellene, sőt leányát tovább taníttatta vele, míg csak a színtársulat Debreczenben volt, s rendszeren a professor házához járt ebédre. Sárvári professor magához hívatta, meghallgatta szavalatát s énekét és ajánlotta, hogy Shakespearet tanulmányozza.

A deákok a kollégiumból való távozásuk alkalmával rendszeren valamely beneficiumot szoktak kapni. Így nevezték a jó rektorságokat, nevelősegeket, melyek főképen arravalók voltak, hogy a jövedelemből az ifjú külföldi tanulmányútra ment. Sok alkalom volt arra is, hogy részint a kollégium, részint a debreczeni ref. egyháztanács és a város, továbbá a pátrónusok pénzségélyt nyújtottak a tehetségesebb deákoknak. A ki pályáját a kollégiumban megfelelő eredménnyel végezte, ilyen beneficiumokhoz joga volt. Arany János crról a jogáról is lemondott, őt csak a művészet iránti vonzalom vezette.

Arany János távozásáról a kollégiumi jegyzőkönyvekben a következő feljegyzés olvasható:

»Arany János 2 esztendő deák az iránt folyamodik, hogy neki, ki a kollégiumot minden beneficium nélkül hagyja el, szegénysége tekintetvén, az oskolai biznyságlevél ingyen adatnék ki. Kiadatik fizetés nélkül.«¹

Közlj: DR. BARCSA JÁNOS.

TINÓDY SEBESTYÉN ÉLETÉHEZ.

Tinódy életének mintegy utolsó tiz évét Kassa városában töltötte el s ott is halt meg az 1557-ik év december havában. Minderről a város jegyzőkönyvei tanuskodnak s ezekből közöljük az alábbi adatokat, melyek özvegyének küzdelmes életéről is szólnak.

Tinódy az 1555-ik évben házat vett Kassán a Tót-utcában, a

¹ Debreczeni kollégiumi tanárkari jegyzőkönyvek, 1836. évi febr. 17-én.

mai Kovács-utcán. A ház Merer Miklós eperjesi lakos tulajdona volt, s a vételárra bizonyos Szebeni Imre tilalmat tesz.

Az özvegygyé lett Tinódyné — a kor szokása szerint — csakhamar férjhez megy; második férje Pozsgay György. A városi jegyzőkönyvek az asszonyt tovább is Lantos Sebestyenné néven említik.

Tinódyné, hogy magát s gyermekeit fenntartsa, kereskedést űzött; de aligha nagy szerencsével, mert majd 1 forintig, majd 68 forintig, ismét 4 forintig tilalmat vetnek reá, illetve tót-utczai házukra.

Midőn az 1563-ik évben elhunyt, két leánya már férjnél van; az egyik Margit, Patikárius Pálnál; a fiatalabbik a szomszédságukban lakó Kolozsvári Szabó Ambrusnak neje. Szabó Ambrusnak anyja szintén másodszor is férjhez ment, bizonyos Esperest Györgyhez, a mit azért említünk, mert a városi adólajstromok Tinódy szomszédságát e néven emlegetik.

Az örökösök a tót-utczai házat, mely 16-ik századbeli állapotjában ma is fennáll s melyet emléktábla jelöl, 1568-ban 250 forinton eladják. Az 1574-ik évben pedig Szabó Ambrus eladja Tinódyné bolthelyiségét — kremlein oder apthek, — mely nejének jutott örökrészül. A családra nézve emlékezetes volt ez év, mert ekkor halt meg Szabó Ambrusnak két gyermeke, egy fiú s egy leány, Kolozsvárott pestisben.

Itt adjuk a jegyzőkönyvi kivonatokat:

1555. Emrichs von Czebin verpott Emrich von Cziben tut ein verpott auf das gelt, das Lanthos Sebestien an dem haus legen soll dem Miklos Merer zu Eperies bis zum rechten. Actum feria 4-ta ante Corporis Christi. Cum scitu domini indicis.

1557. Feria sexta ante Matthaei apostoli. Fraw Fides, Merthen Paweszners hausfraw hatt mit recht erlangt an der fraw Lantos Sebestienin einen fl., in 14 tagen zu zalen. Actum die, quo supra.

1560. Thomas, prister von S. Merthenspergk tut fl. 68. beym Sebestian lanthos auff der wyndischen gass auf das hauss. Cum scitu domini indicis. Actum am tag Annunciationis Mariae.

1561. Der ersame her Balthasar Tanheuszer thuet ein verbott auff das Lantosch Sebestianus haus von wegen fl. 4 schult.

1563. Margaretha, Pawl Apotekerin tut ein verbott beim Ethwess Michal auff silber und sylberen geschmaid, so ime zu arbeiten geben hatt die Lantos Sebestienyn und ir mann Posgay Jorgh, das ers one wissen desz herren Richters nit ausgeben soll. Actum am tag der verkündigung Marie.

1568. Paul Apoteker und Zabo Ambrus, als tutoren des weylend Lanthos Sebestien kynder und erben — eladnak egy házat 250 frton Éler János pékmesternek. — Solch haus aber ist gelegen yn der windischen gass zwischen Hans Kyrmesser und der fraw N. Kaschoschin heuseren gegen der Sonnenaufgang.

1574. Kolozsvári Szabó Ambrus a városi tanács előtt bevallja, hogy »ein Kremlein oder apthek, so der alten Lanthos Sebestienin gewesen, und ligt hie ausen an der Ecken, neben der Wak Simonin Kremlin« eladta 5 frton Kirmesser Gergelynek.

Közli: KEMÉNY LAJOS.

BORNEMISZA PÉTER PRÉDIKÁCIÓS KÖNYVÉNEK MEG- BECSLÉSE 1633-BAN.

Nagyszombat város hatósága egy oklevelében, mely 1633. december hó 12-én kelt, fölötte érdekes adatot találunk *Bornemisza Péter* »Postillái« ötödik részének áráról.¹ Az említett oklevélben a város hatósága átírja felsővadászi Rákóczy Pál országbírónak 1633. december 11-én kelt és Százady Ferencz érdekében a városhoz küldött megkeresését. Nemes Százady Ferencz kérésére ugyanis az országbíró elrendelte, hogy a város keresse elő jegyzőkönyvéből vagy levéltárából a Százady Ferencz tulajdonában levő Bornemisza Péter-féle »Postillák« becsléséről szóló oklevelet. — Nagyszombat városa hatósága az országbíró meghagyásának eleget téve, másolatban kiadta a Bornemisza Péter »Postillái«-nak becsléséről szóló 1633. december 5-én kelt oklevelet. Ez az oklevél elmondja, hogy a nagyszombati fertálymesterek Boka János bíró parancsára megbecsülték a nyittravármegyei Nemeskürtön lakó nemes és vitézlő Százady Ferencz ur »Magyar Postillás könyv«-eit² a nagyszombati és pozsonyi könyvkötők és könyvárúsok jelenlétében. E szerint volt 230 darab, egy-egy 3 frt. és 25 pénz-, összesen 717 frt. 50 pénz értékben.

Nos Judex et Jurati Ciues, Ciuitatis, Liberae ac Regiae Tyrnauiensis, Memoriae commendamus per praesentes nostras, quod, nos literas Illustrissimi Domini Comitiss Domini Pauli Rakoczy, de Feőlseő Wadasz, Judicis Curiae Regiae, et Comitatum Thornensis et de Saaros supremi Comitiss, nec non Sacratissimi Principis ac Domini Domini Ferdinandi Secundi, Dei gratia Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae Hungariae Bohemiae etcetera: Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etcetera: Consiliarii et Camerarii Domini et Patroni nobis summa obseruantia colendissimi Requisitorias, pro parte Egregii Francisci Szazady, nobis praeceptorie sonantes honore et reuerentia quibus decuit, receperimus in haec uerba, Comes Paulus Rakoczy de Feőlseő Wadasz Judex Curiae Regiae, et Comitatum Thornensis et de Saaros Supremus Comes nec

¹ »Bornemisza Péter. Octoedik es vtolso resze. Az Evangeliumokból, és az epistolakból való tanvsagoknac, Mellyeket mindenic wrnapian szoktanac predikalni . . . Keolt Detrekeobeol. 1579. 4° stb. (Szabó Károly: RMK. I. 153.)

² V. ö. *Bornemisza* id. könyvének colophonjával: »Kezdetett Semptén és végeztetett Detrekő várában.« (U. ott.)